

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV)

DİNLERDE NİKÂH

Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Ethem Ruhi Fığlalı Konferans Salonu

İzmir, 06 - 08 Nisan 2012

İstanbul 2012

“NİKÂHI İLAN EDİN” HADİSİ BAĞLAMINDA NİKÂHIN SOSYAL YÖNÜ

Hasan YENİBAŞ*

Giriş

Aile, toplumun en küçük birimini oluşturan müessesedir. Sağlıklı bir toplum, ancak sağlıklı ailelerden meydana gelir. Aile, insanoğlunun; içinde doğduğu, büyüdüğü, ilk eğitimini aldığı en küçük sosyal topluluktur. Bu “en küçük”lük niteliğine rağmen toplumların temelini oluşturmada “en büyük” role sahiptir¹.

İslâm’a göre aile müessesesinin oluşması için tek ve meşru vesile, nikâhtır. Evlilik, ancak nikâh akdiyle mümkündür. Nikâh akdi bulunmayan beraberlikler, İslâm nazarında gayr-i meşru kabul edilmiştir.

İslâm kültüründe nikâh sosyal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda kız isteme, nişan, nişan hediyeleri, nişanın sonlandırılması durumunda nişan hediyelerinin durumu, düğün merasimi, nikâh akdinin ilanı, düğün yemeği (velîme) ve nikâh akdinden dolayı oluşan akrabalıklar gibi pek çok unsur, nikâhın sosyal boyutuna ilişkindir.

Evlilik kurumunun oluşması için, toplumda herkes tarafından kabul edilen ve bilinen bir yol/yöntem vardır. Dihlevî, nikâhın bu yönüne dikkat çekerek bu evliliği şöyle tanımlamaktadır: “İslâm toplumunda evlilik, kendileriyle evlenilmesi haram olmayan kadınlarla, şahitlerin huzurunda, önce-

* Yard. Doç. Dr., Fatih Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul

¹ Yaman, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, İFAV Yay, İstanbul, 2011, s. 17.

den mehir vererek, nişan yaparak, denkliği göz önünde bulundurarak, veliden izin alarak ve ziyafet vererek yapılır. Bu evlilikte erkek aile reisi olarak nafaka yükümlüğünü üstlenir, kadın da ev hizmetlerini görmeyi ve çocuk bakımını ve kocaya itaati kabullenir.”²

Evlilik, nikâh akdinin gerçekleşmesi bakımından iki kişinin hayatını birleştirmesi gibi görünse de, sonuçları bakımından daha geniş bir kitleyi ilgilendirmektedir. Meselâ, evlilikle yeni akrabalık ilişkileri oluşmaktadır. Gelin ve damat, birbirlerinin yakınlarıyla akrabalık ilişkisi te’sis etmektedirler. Yine evlilik neticesinde dünyaya gelen çocuklar için de anne-babalarının dışında oldukça geniş bir akraba ağı oluşmaktadır. Dede, nine, amca, dayı, hala, teyze, enişte, kuzen gibi akrabalar bunlar arasında sayılabilir.

Nikâhın sosyal boyutu, evlilik müessesesine derinlik ve süreklilik kazandırma ve muhtemel problemlerin çözümüne katkı sağlama fonksiyonuna sahiptir. Kültürümüzde evliliğe karar verecek nihai muhataplar, evlenecek taraflar yani kız ve erkek olsa da, sürecin bu noktaya gelmesinde ailelerin ve yakın çevrenin etkin rolü olduğu bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında, evlilik çoğunlukla aslında bir aile kararıdır. Veyahut karşılıklı olarak iki ailenin mutabakatı neticesinde gerçekleşmektedir. Böylesi bir mutabakatla gerçekleşen evliliklerde, aileler konumlarını doğru tespit edebilmeleri halinde yeni evli çiftin hayatın gerçekleriyle yüzleşip zorluklarla baş edebilmelerine yardımcı olurlar. Karşılaşılan bir kısım aile içi sıkıntıların çözümünde de aktif rol üstlenebilirler. Modern toplum yapısı içinde aile müessesesinin üzerinde dolaşan kara bulutları gördükten sonra, böylesine etkili ve güçlü bir sosyal ilişkiler ağına duyulan ihtiyaç âşikardır.

Modern çağın insanı için böyle bir evlilik sürecinin yadırganacak tarafları olabilir. Zira günümüzde, evlenecek tarafların ailelerinden ve yakın çevrelerinden bağımsız ya da habersiz evlilik kararı almalarına sıkça rast-

² Dihlevî, Şah Veliyyullah, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, (trc. Mehmet Erdoğan), İstanbul, 2003, I, 173.

“NİKÂHI İLAN EDİN” HADİSİ BAĞLAMINDA NİKÂHIN SOSYAL YÖNÜ

425

lanmaktadır. Özellikle yüksek öğretim yapan kitlede bu durumla daha sık karşılaşmaktadır.

Ne yazık ki günümüzde, nikâhla ilgili bazı suistimallere rastlanmaktadır. Bu bağlamda, nikâhın sosyal boyutu görmezden gelinerek evlilikler gerçekleşmekte, neticede de bir kısım olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktadır. Hatta, sadece iki şahit bulunarak “imam nikâhı” adı altında gizli nikâh kıymanın yaygınlaştığı da bilinmektedir.

Şu halde, İslâm’a göre nikâhın ne anlama geldiği nikâha bir bütün olarak bakmak suretiyle yeniden ele alınmalı, zahiren nikâhın şartlarını taşıyor gibi görünen imam nikâhı adı altında yapılan gizli nikâhların İslâm’ın öngördüğü nikâh olgusuyla ne ölçüde örtüşüp örtüşmediği de tartışılmalıdır.

A. Nikâhı İlan Edin Hadisi

Hazreti Peygamber, değişik vesilelerle nikâhın ilan edilmesini istemiştir. Nikâhın ilan edilmesinin hükmü hakkında İslâm hukukçuları arasında farklı görüşler bulunsa da, konuyla ilgili hadisler bir bütün halinde değerlendirildiğinde, nikâhın ilan edilmesinin İslâmın nikâh anlayışını tamamlayan çok önemli bir husus olduğu anlaşılmaktadır.

Nikâhın ilan edilmesini açıkça ifade eden hadis şöyledir: “*Nikâhı ilan edin, onu (ilanı) meşitlerde yapın. Ve nikâhta def çalın.*”³

Tirmizî, bu rivâyetin “garîb” olduğunu söyleyerek zayıflığına dikkat çekmiştir. Ancak hadisin Tirmizî’nin rivâyetinden başka senedlerle de gelen târiklerine bakılarak “şâhidlerinin” olduğu, bundan dolayı da “hasen li gayrihi” hatta “sahih” derecesine yükselebileceği söylenmiştir.⁴

Söz konusu hadis, isnadı yönünden zayıf görülmüş olsa da, muhteva açısından bakıldığında Hz. Peygamber’in nikâh anlayışına uymayan herhangi bir anlam taşımamaktadır. Hatta, bu konudaki farklı rivâyetlerin içe-

³ Tirmizî, Nikâh 6; İbn Mâce, Nikâh 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 5, 78.

⁴ Aclûnî, *Keşfu’l-hafâ*, I, 162-163. Yorumlar için bkz. İbnü’l-Arabî, *Ârızatü’l-ahfezî*, Beyrut, ty., IV, 308.

rikleriyle uyum içinde olduğu da açıkça görülmektedir. Şimdi nikâhın ilanına işaret eden hadisleri kısaca zikredelim: Hz. Âişe anlatıyor: Bir kadını ensardan bir erkekle evlendirmiştik. Resûlullah (s.a.s.): “Ey Âişe! Eğlenceniz yok mu? Zira ensar eğlenceyi sever.” Buyurdular.⁵

Ma’bed el-Kays’ın düğününde Hz. Peygamber (s.a.v.) damadın yanına gelerek, “Bir eğlenceniz var mı?” diye sormuştur.⁶

Rubeyyî’ isminde bir sahâbî de kendi düğünüyle ilgili hatırasını şöyle anlatmaktadır: “Zifafa gireceğim zaman Resûlullah gelip içeri girdi ve sedirin üstüne oturdu. Genç kızlar def çalıp Bedir’de şehid olan atalarımın iyiliklerini dile getiren şeyler söylemeye başladılar. O arada birisi, “İçimizde yarın ne olacağını bilen bir Peygamber var.” diye ikaz edince, Resûlullah, ‘O konuyu bırak, söylemekte olduğunu söylemeye devam et.’ buyurdu⁷.

Bu bağlamda dikkat çekici bir rivayet de Muaz b. Cebel’e aittir:

“Hz. Peygamber (s.a.v.) Ensar’dan birisinin düğünündeydi. Kısa bir konuşma yapıp nikâhı kıydı ve “Ülfet, hayır, bereket ve uğur üzere arkadaşınızın başı üzerinde def çalın.” buyurdu. Bunun üzerine def çalındı. Genç kızlar, içinde badem ve şeker bulunan kaplarla gelip onların üzerine saçtılar. Oradakiler geri durup ellerini tabaklara uzatmayınca Hz. Peygamber, ‘Ne duruyorsunuz, kapışmıyor musunuz?’ buyurdu. Orada bulunanlar, “Bizi yağmadan nehyetmişiniz” karşılığını verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ben askerlerin yağmalamasını yasakladım. Düğüne katılanlara gelince, onları bundan nehyetmiyorum.”⁸

⁵ Buhârî, Nikâh 63.

⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, Ürdün, 2004, s. 1266.

⁷ Buhârî, Nikâh 48.

⁸ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarâbâd, 1344, VII, 288; Tahavî, Şerhu Meâni'l-âsâr, Kahire 1388/1968, III, 50-51. Beyhakî, hadisin senedinde meçhul râviler bulunduğunu ve senede inkitâ' bulunduğunu belirterek hadisin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Tahavî ise bu hadisi, düğünde badem ve şeker benzeri şeyleri saçmanın mekruh olmadığı konusunda delil kabul etmiştir.

“NİKÂHI İLAN EDİN” HADİSİ BAĞLAMINDA NİKÂHIN SOSYAL YÖNÜ

427

Bir diğer hadiste de Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Nikâhta haramla helali ayıran fark, def ve sestir.*”⁹

Nikâh için düğün merasimi tertip etmenin iki temel sebebi olmalıdır. Birincisi, yuvanın kuruluşunun adeta bir bayram telakki edilerek, bunun bir merasimle kutlanması, böylece herkesin bu sevince ortak olmasıdır¹⁰.

İkinci sebep de nikâhın toplum tarafından bilinip aleniyet kazanmasıdır. Nikâhta, haramla helali ayıran farkın def ve ses olduğunu belirten hadis de nikâhın bu yönüne işaret etmektedir.

Hz. Peygamber nikâhın ilanını pekiştiren önemli bir husus olan “velîme” denen düğün ziyafetine de teşvik etmiştir. Kendisi de bir hanımla evlendiği zaman düğün yemeği (velîme) veren Resûlullah (s.a.v.), ashabını da *bir koyun pişirerek bile olsa velîme vermeye* teşvik etmiştir¹¹. Hz. Peygamber’in, “*bir koyunla bile olsa velîme ver*” demesinden maksat, maddi durumu zayıf olan kimselerin bile bu konuda hassas olmaları gerektiğine dikkat çekmek içindir. Herkesin, maddi durumu ile akraba ve tanıdık çevresinin genişliğiyle orantılı olarak bir ziyafet vereceği bir gerçektir¹².

Düğün yemeği verilmesinden maksat, öncelikle sevinç ve mutluluğun paylaşılması olarak algılansa da, bu vesileyle nikâhın ilanının daha da belirginleşeceği açıktır. Şu halde, düğün ziyafetlerini de nikâhın ilanına yönelik alınmış bir tedbir olarak düşünebiliriz.

B. Fakihlere göre nikâh

Nikâh meselesi, İslâm hukuku kitaplarında oldukça geniş yer tutmaktadır. İslâm hukukçuları bir nikâh akdinin geçerli olabilmesi için bir kısım şartları taşıması gerektiğini beyan etmişlerdir. Bu şartlar genel olarak şu başlıklar altında ifade edilmiştir:

⁹ Tirmizî, Nikâh 6; Nesâî, Nikâh 72.

¹⁰ Bkz. Yaman, *a.g.e.*, s. 38.

¹¹ Buhârî, Nikâh 69.

¹² Konuyla ilgili yorumlar için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Beyrut 1416/1996, X, 293-296.

İn'ikad (kuruluş) şartları: Evlenme akdinin vücuda gelmesi ve hüküm ifade edebilmesi için bulunması gereken şartlardır. Bu şartlar kısaca, evlenecek taraflar ile bunların veli ya da vekillerinin bulunması, evlenme engellerinin bulunmaması ve tarafların evliliğe dönük rızalarının göstergesi olan irade beyanlarıdır.

Sıhhat şartları: Evlilik akdinin hukukî sonuçları tam olarak doğurabilmesi için taşınması gereken şartlardır. Bunlar, şahitlerin bulunması ve nikâha aleniyet kazandırılması ile nikâhta rıza ve ihtiyarın bulunmasıdır.

Evlenme akdinin yürürlük (nefâz) şartları: Tarafların veya velilerinin onaylarının alınmasıdır.

Bağlayıcılık (lüzum) şartları: Eşler arasında denkliğin bulunması ve evliliğin fiilen başlangıcını önleyici ve devamını engelleyici sağlık sorunlarının bulunmamasıdır¹³.

Biz burada, nikâhın sosyal boyutuyla ilgili olması bakımından, nikâh akdinin şartları arasında sayılan velinin izni ve nikâhın ilan şartı üzerinde duracağız.

Evlenme akdinin en önemli unsuru evlenecek taraflardır. Evlenme engeli bulunmayan herkes evlenebilir. Evlenme engeli de yaşla ilgili olabileceği gibi akıl ve ruh sağlığıyla ilgili de olabilir. Yaşı küçük olanlar ve sağlık yönüyle kusurlu/eksik olanlar kendi başlarına evlenme kararı veremezler. Bunlar ancak velilerinin izni dahilinde evlenebilir.

Hanefîlerin dışındaki diğer üç mezhebe göre yetişkin kızların da evlenebilmeleri için velinin izni şarttır¹⁴. Mâlikîler de ayrıca nikâhta ilanı şart

¹³ Geniş bilgi için bkz. Bkz. Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1996, 1/324; Yaman, Ahmet, *a.g.e.*, s. 40 vd., Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, (trc. Abdürrahim Ural vd.), IX, s. İst. 1994, 41 vd.; *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, "nikâh" md.; Erdoğan, Mehmet, "Müslüman Bir Hanımın Gayrimüslim Bir Erkek İle Evliliği", *Küreselleşen Dünyada Aile*, s. 365-366.

¹⁴ Şâfiî, *el-Ümm*, Beyrut, 1413/1993, V, 21; Sahnûn b. Abdisselâm, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Beyrut, ts. II, 165; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut, 1392/1972, VII, 5.

**“NİKÂHI İLAN EDİN” HADİSİ
BAĞLAMINDA NİKÂHIN SOSYAL YÖNÜ**

429

görmüşlerdir. Bu iki şart, sosyal hayatta yaşanan problemlerden dolayı yeniden detaylı bir şekilde düşünülme hak etmektedir.

İlk bakışta insan şahsiyetine ve onun tasarruf hürriyetine önem verir gibi görünen Hanefî ictihadı, toplumların büyümesi ve bozulması sonucunda bazı sakıncalı sonuçları da beraberinde getirmiştir. Duygusal yönelişlerle özellikle kızlar, tedbirsiz davranarak kendilerine ve ailelerine zarar verecek evlilikler yaptıkları için bunun kontrol altına alınması gerekmiştir. Bu sebeple olsa gerek *Osmanlı Hukuk-i Aile Kararnamesi* şu düzenlemeyi yapmıştır: Evlenme ehliyeti için erkeklerin 18, kızların 17 yaşını bitirmeleri şarttır. Evlenme ehliyetine sahip erkekler diledikleri gibi evlenebilirler. Fakat kızlar için hâkim, durumu velisine bildirip bir itiraz olup olmadığını sorar. Veli itiraz etmez ya da yaptığı itiraz yerinde bulunmazsa, hâkim, tarafları evlendirir¹⁵. Günümüz şartlarında bu düzenlemeden mutlaka istifade edilmelidir¹⁶.

Hanefî mezhebinde yetişkin kızların evlenebilmeleri için velinin izni zorunlu görülmesi de, doğru bir evliliğin de ancak velinin iznine bağlı gerçekleşebileceği yönünde içtihatlar bulunmaktadır. Ebû Hanife ve Ebû Yusuf velisiz nikâhta kadın kendisine denk olmayan birisiyle evlenmişse velinin, nikâhı feshettirmek için hâkime müracaat hakkını kabul etmişler, ayrıca başta, velinin izninin alınmasının şart olmamakla birlikte iyi olacağını ifade etmişlerdir¹⁷.

Günümüz toplumsal gerçekleri göz önüne alındığı zaman, Hanefîlerin dışındaki üç mezhebin görüşü olan nikâhta velinin izin ve rızasının aranması şartı, toplumda sağlıklı bir nikâh algısı oluşturmak için yabana atılmaması gereken bir şarttır. Takdir edilmelidir ki, hiçbir anne baba, örneğin üniversitede okuyan kızlarının günün birinde “ben evlendim” diyerek gelmesini hoş karşılamaz. Ya da evlilik kararını kendilerinden bağımsız olarak almasını

¹⁵ Hukuk-i Aile Kararnamesi, md. 4-8 (sadeleştirilmiş metin).

¹⁶ Yâman, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁷ Karaman, *a.g.e.*, I, 305. Geniş bilgi için ayrıca bkz. Köse, Saffet, “İslâm Hukukuna Göre Evlenmede Velayet”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı 2, s. 101 vd.

kabullenemez. Şu da bir gerçektir ki, ailelerin benimsediği ve onayladığı bir evlilik, evlenen kimselerin mutlu olmalarına olumlu katkı sağlayacak bir unsurdur. Bu şarta riayet edilmesi aynı zamanda büyük ölçüde nikâhı gizli olmaktan da çıkaracaktır.

Nikâhın sosyal boyutuyla ilgili olan diğer bir şart da, nikâhın ilan edilmesidir. Mâlikîlerin nikâhta ilan şartı aradıklarını daha önce belirtmiştik. Malikilerin dışındaki üç mezhebe göre evlenme engeli bulunmayan ergenlik çağına gelmiş kişiler, iki erkek şahidin veya bir erkek iki kadın şahidin huzurunda nikâh akdini yapabilirler.

Bir taraftan evliliğin zinadan ayrılması, diğer taraftan da gerektiğinde karşılıklı hakların ispatını temin gibi faydalarından dolayı hemen bütün hukuk sistemleri şahid veya ilan şartı üzerinde durmuş, evliliğin gizli kalmasını temin edecek tedbirler almıştır.

İslâm hukukunda da mezhepler evlenmenin iki kişi arasında gizlice yapılmış olmaması şartında birleşmiştir. İctihad farkları aleniyetin vasıtaları üzerinde meydana gelmiştir.

İmam Mâlik'e göre akit esnasında şahitlerin bulunması şart olmayıp fiili evlilikten önce ilan şarttır. İki şahit huzurunda taraflar akit yapsalar ve şahitlerin de akdi gizli tutmalarını isteseler bu mezhebe göre nikâh sahih değildir¹⁸. İmam Zührî ve Ebû Sevr de İmam Mâlik'le aynı görüşü paylaşmışlardır¹⁹.

C. Gizli nikâh

Nikâh akdinin önce aile çevresi sonra da toplum tarafından bilinmesine ihtiyaç vardır. Oysa günümüzde, imam nikâhı adı altında evlilikler gerçekleşebilmektedir²⁰.

¹⁸ Karaman, *a.g.e.*, I, 324-325.

¹⁹ Bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûk-u İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, 1988, II, 32.

²⁰ İmam nikâhuyla yapılan evliliklerin hepsi gizli değildir. Biz burada sadece gizli yapılan dinî nikâhlara yer verdik.

**“NİKÂHI İLAN EDİN” HADİSİ
BAĞLAMINDA NİKÂHIN SOSYAL YÖNÜ**

431

Dinî nikâh kıyıp birlikte yaşayan bazı kimseler, ileride resmî olarak da evlenmeyi düşünen gençlerden oluşmaktadır. Özellikle öğretim hayatına devam ederken, beraberliğin önündeki engeli kaldırmak için “dinî nikâh” kıyılmakta ve sosyal olarak olmasa da fiili evlilik gerçekleşebilmektedir. Ne var ki böyle bir nikâhın, özellikle erkeğe yüklediği fazla bir sorumluluk bulunmamaktadır. Böyle bir “evlilik”te ne anne-baba olmanın sorumluluğu ne de gözetilmesi gereken akrabalık ilişkileri söz konusu değildir. Bu tür evlilik görünümlü beraberliklerin bir süre sonra kolayca sona ermesi de sıkça karşılaşılan bir durumdur. Böyle bir nikâh akdinin İslâm’ın kabul edip onaylayacağı bir evlilik şekli olmadığı açıktır.

Dinî nikâh yapılarak gerçekleşen bir diğer nikâh akdi de ikinci eşlerde söz konusu olmaktadır. Tek eşle iktifa etmeyen erkekler resmî nikâhla evli olduğu eşinden, ailesinden ve toplumdaki gizli bir şekilde dinî nikâh yaparak ikinci bir hanımla daha birlikte olabilmektedir. Zaten böyle bir evliliğin (!) ortaya çıkmasının ilk eş tarafından “aldatma” olarak telakki edilip boşanmayla sonuçlanması da kuvvetle muhtemeldir. Bu tür beraberliklerde de çocuk sahibi olmak istenmemesi de yine dikkat çekicidir. Resmî nikâhla yapılan evliliklere göre bu tür beraberliklerde daha kolay ayrılmaların olduğu da bir gerçektir. Yine böyle bir nikâh akdiyle yerine getirilmesi gereken sosyal vs. sorumluluklar da oluşmamaktadır. Bu tür beraberliklerin daha çok ekonomik durumu iyi olan kimseler arasında görülmesi de ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Diğer taraftan muhtemel bir problemle karşılaşıldığı zaman kadının hakkını arayabileceği merciler de bulunmakta, pek çok kadın bu şekildeki beraberliklerin sonunda mağduriyet yaşayabilmektedir. Şu halde böyle bir nikâh akdinin de İslâm’ın tasvip edeceği bir evlilik şekli olmadığını söylemeliyiz.

Toplumda sıkça rastlanan bu iki tür dinî nikâh yaptırarak gerçekleşen sözde evliliklerle ilgili şu can alıcı soruyu sormak durumundayız. Bu beraberliklerin zinadan farkı nedir? Ya da gizli ikinci hanımla sürdürülen bir beraberlik metres hayatı yaşamak değil midir? Mut’a nikâhına onay veremeyen Sünnî fakihler, bu tür beraberliklere “nikâh” diyebilir mi? Zira, dinî

nikâh kisvesi altında gerçekleşen bu akitlerin mut'a nikâhundan bir farkı var mıdır?

Sağlıklı ve gerçek bir evlilik ancak, aile çevresinin bilmesi ve hatta onayıyla gerçekleşebilir. Zira aile ve toplumdaki gizlenerek yapılan nikâh akdiyle yapılan bir evlilikle taraflar, toplum içinde tam bir aile vasfına sahip olamazlar. Meselâ, bu tür evliliklerde öncelikle çocuk istenmez. Çünkü gizli yapılan nikâhlar çoğunlukla "dinî nikâh" şeklinde yapılmış olup, resmîyet kazanmamış bulunmaktadır. Bundan dolayı çocuk sahibi olmak tercih edilen bir durum değildir. Halbuki, evliliğin meşru kılınmasının hikmetlerinden biri çocuk sahibi olup neslin devam etmesidir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Zekeriyâ'nın kendisine iyi bir zürriyet ve nesil vermesi için Allah'a dua etmesi²¹ ve Hz. İbrahim ve oğlu İsmail'in de Allah'tan Müslüman bir nesil talep etmeleri²² anlatılarak, evliliğin tabii bir meyvesi ve neticesi olan çocuk sahibi olmaya ve onların eğitim ve terbiyesine işaret edilmiştir²³.

Diğer taraftan nikâhın gizli yapılması muharremât hukukuna riayeti zora sokar. Bu da aile kurumuna zarar verir. Nikâhta aleniyet, tarafları gayr-i meşrû ve ahlak dışı ilişkilerde buldukları yönündeki töhmetlerden kurtarır. Ayrıca tarafların evli olduklarının bilinmiş olması kendilerine yapılacak evlenme tekliflerinin de önünü alır²⁴.

Hz. Peygamber'in nikâhın ilan edilmesi yönündeki ısrarlı tavsiye ve teşviklerinin önemi nikâha yönelik suistimallerin arttığı günümüzde daha da değer kazanmakta ve bu bağlamda nikâhın sosyal boyutu daha fazla ilgiyi hak etmektedir. Hz. Peygamber'in nikâhın sosyal yönüne bakışını daha da belirginleştiren şu rivayeti kaydetmek istiyoruz:

²¹ Âl-i İmran, 3/38.

²² Bakara, 2/128.

²³ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Uludağ, Süleyman, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Ankara, 1989, s. 157 vd.; Tâhir bin Âşur, *İslâm Hukuk Felsefesi*, (tr. Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan), İstanbul, 1996, s. 218 vd.

²⁴ Köse, Saffet, *"Ailede Meşruiyet Temeli Olarak Nikâh"*, Küreselleşen Dünyada Aile, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, s. 129.

**“NİKÂHI İLAN EDİN” HADİSİ
BAĞLAMINDA NİKÂHIN SOSYAL YÖNÜ**

433

Hız. Peygamber ashabıyla birlikte Benû Zurayk kabilesinin şarkı ve oyunla eğlendiklerini görünce sebebini sormuş, düğün eğlencesi olduğunu öğrenince de “*Dinî kemale erdi. Bu nikâhtır, sıfâh/zina değıldir. Gizli nikâh da değıldir. Def’in işitildiğı ve dumanın tüttüğü (ziyafetin verildiğı) nikâh gizli evlilik değıldir*” buyurmuştur²⁵.

Ebû Hasan’dan nakledildiğine göre Hız. Peygamber gizli nikâh yapmayı kerih görmüş, mutlaka def çalınarak ilan edilmesini istemiştir²⁶. Ebû Hureyre de Hız. Peygamber’in (s.a.s.) gizli nikâhu yasakladığını rivayet etmiştir²⁷.

Sahabe döneminde gizli nikâhın haram telakki edildiğine dair görüşler bulunmaktadır. Bu bağlamda Urve b. Zübeyr’den “*Gizli nikâh haramdır.*” şeklinde bir görüş nakledilmiştir²⁸.

Hız. Ömer sadece bir kadın ve bir erkeğın şahitliğinde yapılan nikâh akdini “gizli nikâh” saymış ve bunu caiz görmediğini belirterek bu şekilde nikâh yapanları zina suçu işlemekle itham etmiş ve taşta tutmak suretiyle cezalandıracağını belirtmiştir²⁹.

Hız. Ömer döneminde adamın biri gizlice evlenmişti. Fakat bunu komşuları bilmiyordu. Adam evlendiğı kadının evine girip çıkmaya başlayınca bunu gören komşuları adama o kadınla zina ettiğini söylemişlerdi. Mesele Hazreti Ömer’e intikal edince, adama şahitlerini sormuş, adam da sadece kadının ailesini şahit tuttuğunu söylemişti. Hız. Ömer bu durumda adama zina isnad eden kimseye hadd-i kazf uygulamamıştı. Hız. Ömer bu hâdise münasebetiyle güncelliğini korumaya devam eden şu sözleri söylemiştir: “*Kadınların namusunu koruyun ve nikâhu ilan edin.*” Ayrıca bu vesileyle gizli nikâhla pek farkı olmayan mut’a nikâhını da yasaklamıştır³⁰.

²⁵ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 290.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, IV, 77.

²⁷ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, Kahire, 1415/1995, VII, 68.

²⁸ Said b. Mansûr, *es-Sünen*, (thk. Habibürrahman el-A’zamî), 1403/1982, Bombay, I, 202.

²⁹ Mâlik, *Nikâh*, 26; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 126.

³⁰ Said b. Mansûr, *es-Sünen*, I, 202.

Hız. Ömer'in yaklaşımı oldukça dikkat çekicidir. Zira gizli yapılan nikâh, tarafları zina töhmeti altında bırakmaktadır. Daha sonra toplum nezdinde oluşan kötü imajı düzeltmek de her zaman mümkün olmamaktadır.

Nikâhta şahit bulundurma zorunluluğu³¹ ispat güvencesinin yanında aleniliği de sağlama amacına yönelik bir tedbirdir. Keza velîme olarak bilinen düğün ziyafetlerine başta Hız. Peygamber ve sahabe olmak üzere Müslüman toplumlarda büyük önem verilmesi evlenen çiftlerin sevinç ve mutluluklarına ortak olma yanında evlenmede aleniyeti sağlamak, nikâhın önemli bir iş olduğunu hissettirmek ve toplumsal meşruiyeti temin amacına matuftur.

Nikâhın mescitlerde ilan edilmesi talebi de, nikâhın toplum tarafından bilinirliğini sağlama maksadına yöneliktir. Çünkü ilk dönemlerde kamuya açık tek alan ve toplanma yeri, önemli meselelerin duyurulduğu yegâne merkez mescitlerdir. Hız. Peygamber de bu amaçla mescidi kullanmış ve kendisinden sonra Râşid Halifeler de aynı yönde hareket etmişlerdir. Belli dönemlerden sonra camilerin ibadet dışındaki fonksiyonları özel kurumlara devredilmiştir. Nikâh da bunlardan birisidir³².

Fakihlerin çoğunluğu, nikâhın ilan edilmesi yönündeki Nebevî tavsiye ve tedbirleri değerlendirerek nikâhın ilan edilmesinin müstehap olduğu görüşüne varmışlardır. Bu konuda Mâlikîlerin görüşü farklıdır. Onlara göre nikâhın ilan edilmesi nikâhın şartları arasındadır.

Nikâhın hangi şartlarda gizli sayılacağı fakihler tarafından değerlendirilmiş ve farklı görüşler serdedilmiştir. Hanefî, Şâfî ve Hanbelîler'e göre iki şahidin bulunmadığı nikâh "gizli nikâh" olarak sayılmış ve batıl kabul edilmiştir. Bu mezheplere göre taraflar akdin gizlenmesi hususunda anlaşmış olsalar bile, nikâh akdinin şahitler huzurunda yapılmış olması onu gizlilikten çıkarır. Bu mezheplere göre nikâhın ilanı için yapılanlar müstehaptır³³.

³¹ Bkz. *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, "işhâd" md.

³² Köse, *a.g.e.*, s. 129-130.

³³ Bkz. *el-Mevsû'atü'l-fikhiyye*, "i'lân, "işhâd" ve "nikâh" md.

“NİKÂHI İLAN EDİN” HADİSİ BAĞLAMINDA NİKÂHIN SOSYAL YÖNÜ

435

Sünnî fakihlerin icthadlarına bir bütün olarak bakıldığında, gizli nikâhın makul karşılanacağına dair görüş bulmak zordur. Bütün fıkıh mezhepleri, İslâm'a uygun bir nikâh akdinin aleniyet kazanması yönünde ittifak etmişlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi ihtilaf, aleniyeti sağlamanın şekliyle ilgilidir. Matlup olan nikâh, diğer şartlarla birlikte ilan şartını da tereddüde yer vermeyecek şekilde taşıyan nikâhtır. Günümüzde bu şart değerlendirilirken, nikâh akdinin resmî makamlarca tespit edilmesinin aleniyet için yeterli olabileceği söylenebilir³⁴. Fakat böyle bir nikâhta bile, nikâhı tamamlayıcı unsurlar olan düğün ve velîme gibi uygulamalara da imkan nispetinde yer verilmelidir.

Sonuç

Nikâh, İslâm'a göre, iki karşı cinsin meşru bir şekilde yegâne birlikte yaşama yoludur. Asr-ı Saadet'ten günümüze kadar, Müslümanlar, nikâh olgusuna büyük önem vermişlerdir. Bu süreçte, kültürel ve örfî farklılıklarla birlikte, Müslüman toplumlarda ana hatlarıyla ortak bir nikâh kültürü oluşmuştur. Bu bağlamda, nikâhın temel şartlarının yanında, tamamlayıcı unsurlar olan nikâhla ilgili bir kısım uygulamaları da modern hayatın dayattığı popüler kültüre feda etmemek gerekir.

Şu bir gerçektir ki, toplumun/toplumların nikâh algısının oluşmasında fikhî icthadların etkisi görmezden gelinemez. Özellikle ülkemizde, nikâh algısında Hanefî icthadı etkili olmuştur. Sosyal hayatta karşılaşılan problemler ve suistimaller de göz önünde bulundurularak, nikâh konusu toplumun gündemine Hanefîlerin dışındaki icthadlar da dikkate alınarak güçlü bir şekilde taşınmalıdır.

Cenab-ı Hak, Kur'ân-ı Kerim'de nikâh için sağlam bir teminat manasına “*mîsâkan ğalîzan*” ifadesini kullanmıştır³⁵. Bu açıdan her Müslüman, nikâh akdinin sağlam bir teminat olması yönünde gayret göstermelidir. Diğer ta-

³⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Köksal, İsmail, “Uygulamadaki Resmî ve Dînî Nikâhların Fikhî Yönü”, *Bilimnâme*, XVI, 2009/1, s. 25-41.

³⁵ Nîsâ, 4/21.

raftan da, ihtilafli konularda ihtiyatlı olanı alma prensibiyle hareket etmelidir. Bu bağlamda, nikâh akdini şüpheli hale getiren gizli sayılabilecek bir nikâh akdinden sakınılmalıdır.